

Tímár Máté: Koronás kanca

Az ágyúzás, gépmadár zajongás napok óta nyűgette a földet, úgy zengett belé az ég is, mint lakodalmak idején a nagybögő brummogása a távoli fülekbe. Először keletről, majd délről, északról is, s a háborút járt öreg fülek azt is az értelem üllőjére kalapálták belőle, ahogy közeledett, erősödött a baj, mely talán a még nagyobbtól, a háborútól is megszabadítja a riadtságba hanyatlott tájat.

- Holnapra igencsak ide érnek! – mondta Gergő bácsi a kukoricaerdő közepén, és térdeklésből két csúzos lábára görnyedt, hogy a sárga tengericsövekkel teledobált kast a kocsihoz cipelje. – Sánta Janurik Gyura szomszéd azt újságolta reggel, hogy Battonya környéke lassan két hete az övék, meg hogy valahol Csaba környékén járnak.

A két menye beleremegett a közlésbe, de csupán a türelmetlenségével felelt. Nem várhatván, míg a terével fordul, kötényében vitte utána a kukoricacsomó maradék csöveit, ahogy az árnyál is mozdul, ha lendül a test. A tarlószélen idegesen kaparó lovak is pusztítatlan hagyták az eléjük tett szénás hátikast, fel-felhorkantak egy-egy nagyapós ágyúszóra. S a szavak, vészjelek szüneteit úgy töltötte ki a félelem, hogy szinte alig fért benne. Az asszonyokban pedig nem is. Férjeik katonák, ameddig a riadt madár tekintetük körbepapul, négy hadihalottról tudnak. A kondorosi kövesútról idehallik a német tankok csikorgása. Az oroszok jönnek feltartóztatlanul, s az egyetlen védelem, ez a rozogácska kis öregember is indul legkésőbb fél óra múlva a tengeriszekérrel a faluba, ez is itt hagyja őket, az Úristen tenyerén, a ritkán lakott tanyavilágban gyermekeikkel, állataikkal, meg az éjszakával, ami mostanság nemcsak a nyirkos sötétségével, de a rettegésnek kiszolgáltató egyedüllétével is terhes. Hól kosza magyar katonákkal, hol értetlenül ugató németekkel dörömböltet. Baloghéktól elvitték a hízó, Piróknéval véle is háltak, s mi jöhet még ezután?!

- Mi lesz velünk, édesapám? – kérdezte Erzsébet, az idősebb menyecske, és a kötényébe szipogott. – Ki vigyáz reánk?

- Hát, lyányom... - Gergely bácsi várt kevéskét, mert maga se tudta, időhúzásból a saroglyába borította a kas kukoricát, de ezután sebtében beszegte mégis, nehogy a tudatlansága kiderüljön. – Utána jobb lesz... A kenyérnek valót, vetőmagot, zsírozót eldugtuk a szalmakazalba, a jószág, ami marad, marad...

- De mi, édesapám?

- Rútítsátok magatokat olyanra, mint az öreganyátok... a gyerekek kezét el ne engedjétek... nekik is van otthon... az a legjobb villámhárító ilyenkor... A többi nem a mi dolgunk...

Azután ezt hajtogatta, míg megrakodtak. Margitot, a dundi fiatalabbik menyét arra biztatta, ha „azok” ideérnek, adjon nekik enni, azt se várja, míg kéri, de a pálinkát tökítse el, rossz tanácsadó ilyenkor, majd nyögve felmászott a szekérre: „Isten maradjon véletek!” „Isten hírével járjon, édesapám”, és: „Rigó, Tündér, na!”

A kukoricatábla zizegő pántlikájának végéről még visszanezett, s látva, hogy összehajolva sírnak, a falusi harmadikhoz, a feleségéhez menekedett gondolatban, ahogy a félrevert lélekváltság-harang nyelve bolondul egyik jairól a másikra.

Feje fölött károgó varjak köröztek, V-be rendeződött vadludak húztak délnek, a lovakat szőrükre ragadt ökörnyálak ékesítették ezüstfehér száalacskaikkal, s míg a pipáját tömte, maga se vette észre, hogy dúdol: „Mikor mentem Galícia felé, még a fák is sírtak...” Itt azonban abbahagyta, mert a „sírtak” három évtized előtti szerb ruszki, oláh meg talján asszonyok kétségbeesését villantotta belé, amint most a menyeyneik riadalmával szövetségre léptek...

A háború dobverése pedig erősödött, s mert az elhagyatottnak, gazdátlanoknak tűnő tanyasoron egyre egyedülbbnek érezte magát, mint az űzött nyuszi a lapulevél alatt, hát kocogóra rándította a hajtószárat, hogy legalább az iram zsondítsa el. Kurtácska időre sikerrel is. Jobbadán csak akkor vette észre, hogy utolérték, amikor Öregszőlőnek nevezett tanyaközpontnál a szarvasi műútra fordult...

De akkor már micsodásan...

Előbb motoros, gépkocsis németek robogtak el mellette, olyan sebesen, szinte kalapját sodorta a szelük, azután szerelvényeiket eldobáló magyarok, majd ahogy oldalra nézett, meglátta a szántóföldeken araszoló csillagos tankokat is, nyomukban a szovjet gyalogsággal.

- Hát ezek bizony hamarabb jöttek, mint gondoltam! – morogta régen hideg pipájának, s ösztönösen azokat a szláv szavakat gyűjtötte a nyelvére, amiket a háborúban az orosz foglyoktól meg a szlovák szomszédágtól megtanult...

Pán az úr... kleba a kenyér... zsenka az asszony... konyi a ló... a voda a víz, nyebojsza... ne félj...

Valahogy majd csak lesz, aki beszél, az él, toldaléknak ott a kéz, a láb, a szem... dobri gyen, pán... ja sztari...

De mire a kozák lovasok is utolérték, megint feledte mindezt, s annak a hetyke sapkás, kunkori hajjú, vigyori lovasnak, aki sántikáló, tajtékos lováról szállva szekere mellett sztojt kiáltott, már csak anyanyelvére futotta belőle:

- Jól van öcsém, meg is állhatok!

A kozák legény csak mosolygott. Elhadart egy nicsevót, kifogta a Tündért, és egyik kezébe habosának kötőfékét, másik markába a jó csipet mahorkát nyomva utánavágtatott társainak. Gergely bácsi meg kínjában pipájába tömte a finánc lábás mahorkadohányt, befogta a Rigó mellé az apróka, sántikáló kancát, és elindult megint. Talán szomorú se volt különösebben, a templomtornyot kereste a szemével, de csak a roncsát látta, mert egy ágyúgolyó – német megfigyelőhelyet sejtve benne -, lesodorta a felét, s ezen haloványkát el is mosolyodott. Most már az Úristen is hadikárosult, nemcsak ő, ketten mindenképpen könnyebb. Azután az Úristen mosolyodott el rajta, az őszi nap bátyatag villanásával, amikor nem messze a falutól a Rigót is kicserélték, egy tyúkolnyit, félmuraközi paripára, melynek a

habos sánta kicsikét meggugolva akár át is bújhatott volna a hasa alatt. De ez az elefántfi igavonó barom olyan élhetetlen volt ám, amekkora, a sánta, habos, csikájának is kicsi úgy marta, ijesztgette, mint a rossz gyermeket a mumus, úgyhogy mire Gergely bácsi háromszor ismételte velük Ferenc József komiszkenyéren tanult huszármiatyánkot, a herrgottszakrámenttel beszegve a faluszéli házacskájáig kínlódott a szekér kukoricával, tulajdonképpen minden félelme, nyomorúsága, kiszolgáltatottsága elpárolgott, csak az indulata maradt, mely lómészárosságra bízta.

Sőt. tolmács se kellett néki, pedig a szibériás Birkás Kiss Pál ott kínálta a nyelvét a kapubejárója iránt, nagy disputában egy officérrel, s szégyentelenül nevetett bevonulásán, ahogy a pocsétataposó baka örvendezi, ha a gangos huszár gyalogsorba szorul.

Hanem a portája is alaposan megváltozott Gergely bácsinak. Szovjet katonakocsik lágeroztak rajta, idősebb katonakocsisok tépték a szénaboglyát, a felesége pedig a füstölgő üstház mellett tyúkokat kopasztott, és legalább olyan nagy betűvel mosdatta a tatárszemű harcos segítségét, ahogy őt szokta.

- Ejnye, te keresztbekancsi, hát siket vagy? Ráklábat rakjál a tűzre, ne vizes gallyat, nem rajzanak mán a szúnyogok! – Hogy emberét látva előbb falrengető hahotára, majd a végítélet harsonájára váltson. –Maga meg cirkuszosnak készül evvel a két virslibevalóval? Te Jóisten, elprédálta az öreg Rigót?

Gergely bácsi kedve szegetten behajtott, önkéntes orosz segítségeivel kifogott, istállóba kötött, de ekkor már az a deresedő tisztforma is ott járkált körülötte, Szibériás Kiss Pállal, akit a tolmács majornak tisztelt, mert hírével vehette közben, hogy ilyen nevezetes lótaratóval ekkora csúfság bizony régen nem esett.

- Nicsevo, gazda, a vojna az vojna! – vigasztalta jóindulatúan. – Az oszlopunk jó ideig itt marad nálatok...

- Dobre pán... - nyögte Gergely bácsi.

- Ne félj, nem lesz semmi baj!

S valóban úgy is történt, ígérete szerint, hogy végül a vendéglátók szerencsésnek érezhessék magukat. Mert hozzájuk nem ment németet keresni senki, sem udvarolni, fegyveres poszt sétált a kapu előtt, a kocsis katonák pedig, leginkább idősebb parasztok, segédszolgálatos invalidusok azt lesték, mivel hasznosíthatják magukat. Felsöpörték az udvart, etették a tehenet, tenyerükhöz szoktatták a baromfiakat, sőt a következő kukoricafuvarhoz a major fogatokat, segítséget is adott. A menyecskék is megváltották a rémületüket egyetlen végtelenül hosszú hadi éjszaka árán. Ajtót se nyitott rájuk senki. S ha arra gondolt Gergely bácsi meg Mari néni, hogy pár utcával arrébb házak omlottak össze, felrobbant a híd, halálesetek, asszonyosikolyok estek, hogy véget érjen náluk a háború, az egyiknek sok, a másiknak semmi óvilág – ahogy Szibériás Kiss Pál fogalmazta a kispadon -, talán még nem is volt túl nagy az ára, majdnem olcsó az, amit érte fizettek.

Csak a fiúk hazakerüljenek, nyugodjon ágyában a búza, maradjanak maguknak a németek, ott, ahol vannak, és a majorék minél tovább őrizzék azt a portabéli békességet, amit ők hoztak...

Csakhát az a ló!

Mert azért Mari néni százszor is elsírta, hogy az öreg Rigó, amit négyévesen, csikóként jussoltak, s tizenkét utódot ellett náluk, most, öregségére vagy aknán végzi, vagy valahol, valaki üti-veri, mert Gergely bácsi a rozzant huszárságával nem vigyázott reá. Mondta, sorolt, ez volt az aduja, amikor estelente a katonakocsisokkal pörkölt tökmag mellett durákra kártyáztak, a major meg – civilben főkönyvelő túl a Volgán -, ha nem a nagy könyveibe írt, odaült közénk, és hallgatott.

Míg egyszer, úgy a második hét farkán, ezt kérdezte csendesen:

- Milyen huszár szakaszvezető voltál te, Gergely bácsi?

- Milyen, Hát háromcsillagos – csodálkozott az öreg.

- És mégis a feleséged komandíroz?

- Kommandíroz, komandíroz, hát te azt nem tudod, pán major, hogy minden szoknyás őrmesternek születik? Ne félj, most már az lesz az evangéliumom, amíg csak élek...

- No majd átírjuk, deduska Grigorij!

Ezzel maradt az az este, s másnap a tejbeköles reggelinél azt mondta a mosolygó major:

- Készülődj, Gergely bácsi!

- Hová? Mennék burgundirépát szedni!

- Nagylaposra, a lókorházba. Megy veled Vaszilij őrmester is. Itt a papiros, két olyan lovat választhatsz érte, amilyet akarsz!

- Köszönöm is... szpaszibó, de hát...

- A kvártélyért adjuk, meg a Mari néni nyelvéért!

- Hát ha ez a regláma!

Indultak is a szerzsant szekéren hamarosan, de ami biztos, az biztos, Mari néni szeredást is pakolt, elemőzsiával, meg két üveg pálinkával. Jó valuta ez, esetleg félrenéznek érte, és ez nem árt, ha a lehet meg a szabad között keresztezi egymást az út.

Szép őszi idő volt, olyan, mint amikor a hervadó asszonyok lyukas fogában utószor mozdul meg az idegenre áhítozás. Az őrmester kézzel-lábbal, Gergely bácsi kicsi tóttal, némi bolgárral, némettel, mutogatással osztotta a világot, míg az urasági majorba nem értek, ahol a kifutós karámban ménesnyi maródi ló várta a sorsát. Az egyik túroshátú, a másik csontbőrsovány, a harmadik golyósérült, úgy hogy órákig járkáltak közöttük, mire a mutatóujjuk

divatba jött. Talán ez! Nem, Gergely „bácsi”, emez! Ejnye, te Vaszka, keh bujkál benne, nem látod? De ez még közelebb barátságosította őket egymáshoz, mert azzal, aki ért, a nem is megbízhatóbb parola, mint azzal, aki keljfeljancsiként bólogat.

Hanem ez, Vaszka!

Gergely bácsi azt hitte üdvözült, amikor azt az agyonhajtott, szomorú kancát meglátta. Pedig sovány volt, a szeredást is reáakaszthatta volna a csípejére. Odament hozzá, nézte a fogát, a marját tapogatta, belenézett szomorú szemébe, s azután lelkendezve rákiáltott az őrmesterre:

- Gyere ide, Vaszka fiam, igyi szudá... És sokszorozva a tíz ujját, úgy mutatta, ez az egy százzal is felér. S mert a kozák sehogy se értette a rozoga látvány sziporkázó örömét, tovább magyarázott. – Itt rajta a billog, a mezőhegyesi korona... Koronás kanca... mint a cár zsenykája... érted?

Értette Vaszka, vagy nem, mindenesetre kiválasztották, s vonszolni se kellett, úgy ment az öreg után, mint akit megtalált hűsége biztat. Azután melléválasztottak még egy hároméves forma feltört hátú nóniuszt is. Kezet ráztak a lókórházasszarsinával.

Talán dülőnyi hosszát poroszkáltak, miközben az egyetértés bögréje is felborult közöttük. Vaszka azt magyarázta, hogy ez a puszta egy embert szolgált, sok szegény verejtékén, de előbb-utóbb sok szorgost fog majd együtt, mint náluk, míg Gergely bácsi sokra aprított egy almát, és azt példázta, igazat szólsz, ha nem hazudsz, de jobb, ha ki-ki viszi a részét a két mezsgyekaró közé.

Azért nem veszekedtek, mer ahhoz kevés volt az ujjuk, a sok portáról összeszedett szavaik száma; mosolyba tehetetlenkedik végül.

Hanem ekkor kétségbeesett segélykéréssel utánuk nyerített egy ló, és az öreg menten azt hitte, ássák a szíve gyökerét, ha nem fordul vissza. Lelépett a szekérről, csak úgy, menet közben, s neki a vége-se cukorrépa táblának, és úgy harangozott a tarisznyájával, mintha a pálinka mennybe menetelét csilingelte volna. A bosszús Vaszka utánakocogtatta a négy lovat, olyannak találta, mint hallomásból ismert nagyapját, aki a sárló kancájával átúsztatott a Donon éjjel, hogy titokban a hetman mesecsődörrel fedeztesse be. Gergely bácsi öszülgető sárga öreg kancát vezetett kifelé a karámból, kötőfék nélkül, a nyakába akasztott tarisznya szíjánál fogvást, míg a lókórházasszisztens helyettes a Mari néne pálinkájával gurgulázott, hitelve, hogy rendben lesz a vásár.

A többit inkább megérezte, mint megértette Vaszka, hasztalan újrázta Gergely bácsi, hogy: „az én Rigóm... érted? Megismert! Utánam nyerített”. S azt is ezen a nyomon szemlélte, egészen a meghatódásig, ahogy egymásnak örvendezett az ember és a ló. A vén kanca boldogan nyerített, száját az öreg arcához dörzsölte. Gergely bácsi meg úgy duruzsolt neki, mintha a lányát kérné: „Van isten, Rigó! Boldog lesz Mari nénéd! Ne fél, cukrozott zabbal javítalak! Be se foglak a télen, legfeljebb járódni, a koronás kancával! De most már gyere, kocogj a kocsi után, ha egyszer a nyakláncodat legombolták!

Estébe hanyatlott a délután, s végig a hullámzó Hármaskörös hátán úgy ömlött el a nap piros vére, mint a megszámlálhatatlan halottaké, vagy, mint annak az új lobogónak színe, amit a község háza ormán lengetett az októberi szél...

Megjelent: Dajkáló táj. Békéscsaba, 1978. p. 123-130.